

TÜRK SİYASİ HAYATINDA YENİ DÖNEM: SEKÜLER VERSUS MUHAFAZAKÂR POPÜLİZM

A NEW ERA IN TURKISH POLITITICS: SECULAR VERSUS CONSERVATIVE POPULISM

ALİ ASLAN *

ABSTRACT

Populism is one of the most controversial phenomena of current politics. In the face of elitist and pluralist politics, it is not accepted as a legitimate and viable political option. First of all, by locating populism within modern democratic politics, this study attempts to show that it is a legitimate and viable political option. Secondly, it seeks to demonstrate that Turkish politics, which had been under the spell of elitist politics for a long time, has just started to be shaped by populism. For the first time Turkish politics bears witness to power struggle of two opposing populist forces. Secular and conservative populist subjects vie for being the sole representative of the people. In this situation, instead of refuting populism or viewing it as a passing fad, it is more sensible to comprehend it as a notable phenomenon and seek to create due institutional structures by remaining within the confines of democratic politics.

Keywords: Populism, Elitism, Pluralism, Secular and Conservative Politics

ÖZ

Popülizm günümüzün en tartışmalı olgularından birisi durumunda. Elitizm ve çoğulcu siyasetler karşısında meşru ve makul bir siyasi alternatif olarak görülüyor. Bu çalışma öncelikle popülizmin modern demokratik siyasetle olan ilişkisini ortaya koyarak onu meşru ve makul bir alternatif olarak sunmaktadır. İkinci olarak, Türk siyasi hayatında popülizmin uzun süredir ülke siyasetine hâkim olan elitist yapıların yerini almaya başladığını göstermeye çalışmaktadır. Buna göre, Türk siyasi hayatı ilk defa karşıt iki popülist siyasetin mücadelesine tanıklık etmektedir. Seküler ve muhafazakâr siyasi özneler milli iradenin temsilciliği için kıyasıya mücadele etmektedir. Bu durumda yapılması gereken popülizmi reddetmek ya da geçici bir trend olarak görmek değil, onu en iyi şekilde anlayarak ülke siyasetini demokratik ilkeler çerçevesinde kurumsal bir yapıya kavuşturmanın yollarını aramaktır.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, Elitizm, Çoğulculuk, Demokrasi, Seküler ve Muhafazakâr Siyaset

* Dr. Öğr. Üyesi, İbn Haldun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi.

Giriş

Popülizm küresel çapta günümüzün en tartışmalı olgularının başında geliyor. Kayırmacılık, seçim ekonomisi, yabancı düşmanlığı, çoğunlukçuluk ve iktidarın kişiselleşmesi gibi modern demokratik siyasetle çelişen pratiklerle anılıyor (Müller, 2017). Daha nötr bir açıdan yaklaşanlar ise popülizmi iktidar mücadelesinde bir strateji ya da elit-karşıtı yumuşak-merkezli bir ideoloji olarak niteliyor (Mudde & Kaltwasser, 2017). Dolayısıyla, popülizm modern demokratik siyaset kapsamında elitizme ve çoğulculuğa karşı meşru ve saygı değer bir alternatif siyaset tarzı olarak görülmemektedir.

Türkiye’de popülizm konusunda akademik ve entelektüel manzara pek farklı değil. Yabancı akademik yazının da etkisiyle popülizme yönelik yukarıda zikredilen genel geçer eleştirileri görmekteyiz (Belge, 2018). Bunun yanı sıra ve belki de daha önemli olarak Türk siyasi hayatı üzerine yapılan nitelikli ve klasikleşmiş çalışmalarda popülizm nerdeyse tamamıyla göz ardı edilmektedir. Örneğin, çevre-merkez yaklaşımı Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçişte yaşanan ideolojik değişimlere rağmen elit (yöneten) ve elit-olmayan (yönetilen) ayrışmasının devamlılığına vurgu yapmaktadır (Mardin, 1973). İçerikteki köklü değişimlere rağmen siyasetin formel yapısında bir devamlılığın olduğu iddiasına sahiptir. Siyasi düzenin meşruiyet kaynağı, İslam’dan seküler bir zemine kayarken ve yöneten sınıfına dahil olmanın yolu artık laik bir kimliğe sahip olmakla mümkün hale gelirken ikincil ve ara unsurlardan mahrum merkez-çevre yapısı aynı şekilde devam etmektedir (Mardin, 1969). Cumhuriyet tarihinin ilerleyen yıllarında da her ne kadar zamanla ekonomik orta-sınıf serpilmeğe başlasa ve Batılı tarzda sivil toplum önemli bir gelişim gösterse de merkez-çevre yapısı varlığını sürdürmektedir. Türk siyasi hayatı bir türlü elitizmin yerini çoğulcu bir yapıya bıraktığı post-politik noktaya, yani siyasi çatışmaların ya da kutuplaşmaların sona erdiği ‘tek Türkiye’ ideale ulaşmamaktadır (Hanioglu, 2017a). Post-politik bir siyasi düzenin Türk siyasetinden bağımsız bir şekilde, yani teorik olarak ne denli mümkün olduğu ayrı bir tartışma konusudur (Mouffe, 2005). Özetle, çevre-merkez yaklaşımı Türk siyasi hayatını elitizm-çoğulculuk karşıtlığı içerisinden okumakta ve Türkiye’de elitist ve otoriter siyasi yapının tüm değişim ve dönüşümlere rağmen bir şekilde kendisini yeniden ürettiği düşüncesini benimsemektedir.

Benzer şekilde, sınıf analizi de Türk siyasi hayatında özellikle imparatorluğun kapitalist dünya-sistemine eklemlenerek bir çevre ya da koloni devletine dönüşmesiyle iktidar ilişkilerinin yönetenler ya da orta sınıf-içi çatışmalar tarafından belirlendiğini öne sürerek elitist siyasi yapının devamlılığı

tezine sahip çıkmaktadır (İslamoğlu & Keyder, 1977; Keyder, 1988; Keyder, 1989). 1980 öncesinde orta sınıfın bürokratik kanadının ön planda olduğu, sonrasında ise ekonomik kanadının durumu dengeleyerek daha ağır basmaya başladığı ve kapitalist dünya sistemine eklenmenin daha da derinleştiği dillendirilmektedir (Akça & Bekmen & Özden, 2014). 2000’li yıllar ise, çevredeki ekonomik-kültürel olarak alt sınıflardan geniş kitlelerin, yani yönetilenlerin kapitalist düzene eklenmesi üzerinden “pasif devrim” dönemi olarak nitelenmektedir (Tuğal, 2009). Özetle, siyasetin öznesi olma durumunun ya da aktörlüğünün küresel dünya sistemine bahşedilmesi ve iç siyasi aktörlerin ve ortaya koydukları farklı devlet formlarının nesneleşmesi elitizmin ya da kapitalist tahakkümün çok daha ileri bir boyutta tezahür etmesiyle sonuçlanmaktadır. Yerel siyasi aktörlerin başarısı bu küresel düzen içerisinde kendilerini en kullanışlı ve bağımlı elit olarak üretmelerine bağlıdır. Üçüncü dünya elitinden beklenen küresel hegemonya adına bu asimile edici ve evcilleştirici politik işlevi üstlenmesidir (Cox, 1996).

Devlet geleneği yaklaşımı da yöneten ve yönetilen ayrımının devamlılığını kabul ederek bürokratik-entelektüel elit içerisindeki kompozisyonda (bürokrat-burjuva dengesi) ve bu elit grubun topluma yönelik tutumunda (aşkın-araçsal devlet) yaşanan değişimler ve dönüşümler üzerinden Türk siyasi hayatına bakmaktadır (Heper, 2006). Bu yaklaşımda devletin özerkliği fikri ve dolayısıyla tarih-üstü bir yapı olarak yöneten-yönetilen ayrımı benimsenmektedir. Çevre-merkez yaklaşımı gibi, devlet geleneği yaklaşımı da elitizm-çoğulcu siyaset karşıtlığı üzerinden Türk siyasi hayatını anlamaya çalışmaktadır. Ancak çevre-merkez yaklaşımından farklı olarak post-politik bir siyasi düzen tasavvuruna sahip değildir. Asker ve sivil kanadıyla devlet bürokrasisinin icra edici konumu kabullenmesi, yani araçsal bir devlet yapısının ortaya çıkışı “sağlıklı” bir çoğulcu siyasetin özünü oluşturmaktadır. Bu yaklaşımda, çoğulculuğun aşırılığa kaçması, merkezkaç etkisi yaparak devlet otoritesinin sarsılması ve anarşik bir ortamın ortaya çıkması olarak görülmekte ve bir tercih olmaktan çıkmaktadır. Özetle, devlet geleneği yaklaşımı son tahlilde devlet seçkinleri ile toplumun temsilcisi konumundaki siyasal seçkinler arasında kurulacak işlevsel bir dengeye yaslanan ılımlı bir elitizmi çözüm olarak görmekte ve bunun ne şekilde yeniden üretileceğine dair kafa yormaktadır (Heper, 2000).

Üç yaklaşım da açıktan ya da dolaylı olarak ve değişen derecelerde kendisini yeniden üreten elitist ve otoriter siyaset karşısında çoğulcu bir siyasetin ortaya çıkamamış olmasının Türk siyasi hayatının en temel sorunu olduğunu

dile getirmektedir. Bu yaklaşımlarda elitizm ve çoğulculuğa alternatif üçüncü bir siyaset tarzı olarak popülizm seyrek referanslarla geçiştirilmekte ve göz ardı edilmektedir. Türk siyasi hayatı genel itibariyle elitizm-çoğulculuk karşıtlığı üzerinden ele alınmaktadır. Oysa popülizm milli iradeyi merkeze alarak modern demokratik siyaset zemininde elitist ve çoğulcu siyasete alternatif üçüncü ve çok güçlü bir siyaset formu sunmaktadır. Türk siyasi hayatı uzun bir döneme yayılan ve yaşanan siyasi mücadelelerle peyderpey elitizmin belirleyici olduğu bir siyasi yapıdan popülizmin daha belirleyici bir konuma geldiği bir siyasi yapıya doğru evirilmektedir. Elitizm, çoğulculuk ve popülizm alternatif siyasetler ve siyasi eğilimler sunmakla birlikte dönemsel olarak siyaseti belirleyen yapılar olarak da karşımıza çıkmaktadırlar. Bu siyaset tarzlarından birisinin belli dönemlerde hegemonik bir konum elde etmesi söz konusudur. Dolayısıyla, popülizm geçici ve tepkisel bir siyasi olgu olmaktan daha çok kalıcı bir siyaset tarzı ve bir siyasi yapı olarak değerlendirilmelidir. Milletin taleplerinin ya da iradesinin diğer iradelere –bürokratik veya çoğul birey ve toplumsal iradelere– baskın olması popülizmi meşru ve işleyen bir alternatif siyaset olmaktan çıkarmamaktadır.

Alternatif Bir Siyaset Formu Olarak Popülizm

Popülizmi meşru ve makul bir siyaset tarzı olarak ele almak için toplum kuruluşuna odaklanan temelcilik-sonrası ontolojik yaklaşımı benimsemek gerekir (Marchart, 2007). Post-pozitivist bir ontolojik anlayışa yaslanan temelcilik-sonrası yaklaşımda siyasi yapılar, aktörleri kısıtlayan ya da onlara fırsat pencereleri açan tarih-dışı bir varlığa sahip olmaktan ziyade, siyasi düzenin yerinden edilmesi ile siyasi düzenin inşası arasında salınan olumsal bir niteliğe sahiptir. Aktör ise aşkın ya da tarih-dışı bir öze sahip olmayan ve toplumsal olarak inşa edilen tarihi bir özne olarak görülmektedir. Aktör-yapı ilişkisi aşkın bir özden yoksun ve tamamıyla bir bütünlüğe erişemeyen iki olgu arasındaki özdeşleşme ya da kimikleşme ilişkisini ve böylece olumsal bir doğaya sahip bir siyasi bütünlüğün inşasını içermektedir. Yapı, aktör ve aktör-yapı ilişkilerine yönelik bu spesifik çıkarımlar kendine has bir siyaset tanımı ortaya koymaktadır. Bu siyaset anlayışının temelini iktidarı tekeline alma ve böylece evrensel olanı ya da genelin çıkarını temsil etme konumuna ulaşma sürecini kapsayan hegemonya olgusu oluşturmaktadır (Glynos & Howarth, 2007).

Temelcilik-sonrası yaklaşım, popülizmi elitizm ve çoğulculukla birlikte modern demokratik siyaset zemininde üçüncü bir siyaset olarak görmemize

imkân sağlamaktadır. Bu üç siyaset de otoriterlik (elitizm), anarşizm (çoğulculuk) ve hegemonya (popülizm) olarak modern demokratik siyaset zemininde üç alternatif yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern demokrasi modern-öncesi siyasetten ontolojik düzeyde radikal bir şekilde ayrılmaktadır. Modern demokrasi otoriterlik, anarşi ve hegemonya gibi ikincil yapıların ötesinde ‘derin’ yapı olarak işlev görmektedir. Derin yapı tam olarak toplumun nihai bir zemininin olmadığı ve iktidar alanının da sembolik olarak boş olduğu düşüncesine dayanmaktadır (Lefort, 1988). İktidar alanının kategorik olarak boş olması demokrasi olgusunun özünde yatan kurucu çelişkidir. Lefort’un (Lefort, 1986: 279) ifadesiyle modern dönemde iktidarın kaynağı millet olarak belirlenmiştir (egemenlik kayıtsız şartsız millettir), ancak milletin aşkın ve tarih-dışı bir özden mahrum olması iktidarın ilanihaye belli bir siyasi aktöre ait olmaması durumunu ortaya çıkarır. Dolayısıyla kamu otoritesini icra edenler, yani bürokratik sınıf ve siyasetçiler, iktidarın tek ve tartışmasız sahibi olduklarını hiçbir şekilde iddia edemezler.

Elitizm otoriter bir siyaset sunmaktadır çünkü modern demokrasinin en temel normu olan iktidarın ilanihaye kimseye ait olmaması ilkesini çiğnemektedir. Elitizm, iktidarı yönetici konumundaki elite özdeşleştirir ve siyasi alanı alternatif sembolizasyonlara ve tanımlama girişimlerine kapatır. Bu elitist yapı içerisinde muhalefet konumundakiler meşru siyasetin dışına itilmekten ve şeytanlaştırılmaktan kendilerini kurtaramazlar (Mardin, 1966). Elitizme göre toplumun yönetilen kısmı yozlaşmış, güvenilmez ve kaba sabadır. Bu sebeple iktidar toplumun kontrolüne bırakılamaz, devlet iktidarı elitin elinde olmalıdır. Bu durum spesifik siyaset pratiklerini ve yapıları ortaya çıkarır. Buna göre toplumun talepleri elitlerin ve müesses nizamın değer ve çıkarları bağlamında filtrelenmeli ya da daha da kötüsü göz ardı edilmelidir. Toplum kendisi için neyin iyi olduğunu bilemez. Demokratik siyasetin en temel ilkelerinden birisi olan siyasal hayatın toplumsal taleplerin ışığında belirlenmesi bir kenara itilir.

Bu ikili toplum yapısının yanı sıra elitizm toplumun homojen bir özellik gösterdiği fikrini de öne sürmektedir. Elitizm de çoğulculuk ve popülizm gibi egemenliğin aşkın bir hakikate dayandığı geleneksel modern-öncesi hiyerarşik toplum yapısını reddetmektedir (İnalçık, 1964; Berkes, 1998). Fakat bu homojen siyasi yapı içerisinde elit, “devletin bakış açısını” yansıtmalarıyla özel bir konumda bulunmaktadır. Bu yalnızca iktidarın tekele alınmasını değil, elitin bilgi-kültür ve hukuku da kendi tekeline aldığı anlamına

gelmektedir (İnalçık, 2018). Bu durum toplumun yönetilen kısmıyla kategorik bir mesafe fikrini beslemekte ve milletin ve diğer iktidar merkezlerinin meşruiyetini reddetmektedir. Elit-olmayan aktörler siyasi meşruiyetten mahrum bırakılmakta ve siyasetten dışlanmaktadır. Bu iki stratejiyle elit, toplumda farklılaşmaları ve uzlaşmazlıkları ortadan kaldırmakta ve siyaseti bir yönetim pratiğine dönüştürmektedir (Mouffe, 2018). Böylece, devlet ile siyaset ya da sivil toplum arasındaki ayrım ortadan kalkarak bir bütün teşkil etmektedir. Modern demokrasinin ortaya koyduğu devlet iktidarıyla bu iktidardan pay alma talepleri arasındaki ayrılığı ya da mesafeyi ortadan kaldırmaktadır. Bu da özgürlüğün ve toplumsal çoğulculuğun sonu demektir.

Çoğulculuk elitizmin tersi yönünde hareket eder. Çoğulcu siyaset toplumun bireyler ve toplumsal gruplara bölünmüş olduğu fikrini öne sürmektedir. Bireyler ve toplumsal gruplar ontolojik olarak topluma öncelenir (Rawls, 1971 & Habermas, 1998). İktidarın bireyler ve toplumsal gruplara pay edilmesi ve tek bir elde toplanmasının engellenmesi gerektiğinin altı çizilir. Bu pozisyonun vardığı nokta, radikal bir siyasetsizleştirme ya da başka bir ifadeyle evrenselliğin reddedilmesiyle iktidar alanının yok sayılması ve toplumun çoğul tikelliklere parçalanmasıdır. Bu görüş modern egemenlik fikriyle çelişmektedir. Modern egemenlik fikri evrenselliğin siyaset için zorunlu bir kategori olduğuna inanır. Daha sarıh bir ifadeyle, egemenlik parçalanamaz. Egemenlik toplumun sembolik düzenini ve evrensellik alanını temsil etmektedir. Teorik olarak çoğulculuk egemenliğin modern siyasetin sembolik boyutu olduğunu reddeder. Evrensel olanı tamamıyla boş bir alan olarak kabul eder. Bunu da devletin tarafsızlığı teziyle somutlaştırır. Devlet iktidarı sembolik olarak boş olmaktan ziyade gerçek anlamda boş hale gelir. Başka bir ifadeyle, toplumdaki tüm tikel pozisyonları evrenselleştirerek evrenselliği anlamsız bir kategori haline getirir. Evrensel olan tikel pozisyonların tikel olduğunu kabul etmedikçe var olamaz. Çoğulculuk, böylece, iktidar alanının her daim var olduğu gerçeğini ve dönemsel yerinden edilme durumu veya hegemonik krizler dışında tikel bir içerikle doldurulduğunu reddetmiş olur. Bunun yanı sıra çoğulculuk toplumsal taleplerin siyasette oynadığı rolün önemini teslim etmesine rağmen bu talepler arasındaki etkileşimi ve taleplerin birbirini şekillendirmesini de göz ardı eder. Esasında toplumsal talepler bazı taleplerin diğerlerini kendisine eklemesiyle bir araya getirilir ve hegemonik süreçler sonucunda bir siyasi projeye dönüşür (Laclau, 2005a). Bu gerçeği gözden kaçırmak toplumun siyasetten arındırılmış ve sınırsız bir olgu olduğu sonucunu doğurur. Sınırsız bir toplum bir düzene sahip olmayan bir toplum demektir. Bir düzenin var olmaması

toplumsal bütünlüğün reddi anlamına gelir. Bütünlükten mahrum olmakla toplumsal alan, birbirine yabancılaşmış tikel farklılıkların başıboş bir şekilde dolaşmasına yol açar. Böyle bir toplum anlayışı anlamsızlık ve gerçeklikten yoksunluk problemiyle karşılaşır. Anlamsız ve gerçeklikten mahrum bir toplum gerçek anlamda bir toplum haline gelemmez. Bu imkânsız bir durumdur. Dolayısıyla, çoğulcu siyaset en nihayetinde toplumun reddine yol açar.

Bu tartışmadan ortaya çıkan sonuç, elitizm ve çoğulculuğun modern demokratik siyasette iki radikal kutbu temsil ettiğiidir. Elitizm evrensel olanı yani iktidar alanını bir elite özdeşleştirip otoriterliğe yol açarken, çoğulculuk evrenselliği ya da iktidar alanını reddederek ve toplumun siyasi bir doğaya sahip olduğu gerçeğini göz ardı ederek anarşiyle sonuçlanır. Elitizm kimliği, çoğulculuk ise farklılığı mutlaklaştırmaktadır. Popülizm, modern demokratik siyasetin bu iki uğrağını, yani kimlik ve farklılığı aynı anda kuşatmaya girişir (Laclau, 2005b). Kimlik/evrensellik ve farklılık/tikellik uğraklarının her ikisinin de gerekli olduğunu kabul eder. İktidar alanı kategorik olarak boş olmak zorundadır: Egemenlik ya da iktidar millettten neşet eder, ancak iktidar ilanihaye kimseye ait değildir. İktidar alanı tikel ve somut bir içerikle doldurularak bir düzen ortaya çıkar: Millet toplumun metaforik bütünlüğünü temsil etme başarısı göstermiş olan tikel bir grup tarafından tanımlanır ve var edilir. Böylece, belli bir dönem için kamu otoritesini sahiplenme ve kullanma hakkına sahip olur. Millet bir boş gösterendir (milli irade) ve kategorik olarak boş kabul edilen iktidar alanına (devlet) bağlıdır. Ve her iki boşluğun içeriği de toplumsal taleplerin birbirine eklenmesiyle belirlenir (hegemonya) (Laclau & Mouffe, 1985).

Bir tikelliğin evrensel olarak boy göstermesi durumu hegemonya olgusunun özünü teşkil etmektedir (Butler & Laclau & Žizek, 2000). Hegemonya toplumsal taleplerin önceliğini ve toplumsal talepler arasında bir *belirlenimlik* ilişkisinin olduğunu ortaya koyar. Hegemonya durumu, elitizmde olduğu gibi bir otoriterliği temsil etmez çünkü millet bütünüyle temsil edilebilen bir olgu olmadığından tikel içerik evrensel olanı tamamıyla kuşatamaz. Tikel olan ile evrensel olan arasındaki bu ontolojik mesafe, toplumsal çoğulculuğu besler ve bu çoğul toplumsal grupların iktidar alanını kontrol etmek için birbiriyle rekabet etmesine olanak sağlar. Bu tikelliklerden birisi, çeşitli toplumsal talepleri hegemonik bir merkez etrafında birbirine eklemeyip bir araya getirerek iktidar alanını ancak bir süreliğine ele geçirir. Hegemonyanın geçiciliği, yukarıda da belirtildiği üzere milletin tüm tikel tanımlama girişimlerinin ötesinde yer almasının, yani bütünüyle temsil edilmesinin

imkânsızlığının bir sonucudur. Özetle, popülizm evrensel ve tikel olanı tek bir çerçevede bir araya getirerek elitizm ve çoğulculuğa alternatif bir siyaset vizyonu ortaya koymaktadır. Popülizm demokrasinin demokratikleşmesidir.

Popülizmin elitizm ve çoğulculuğa karşı belli başlı avantajları bulunmaktadır. İlk olarak, hegemonya olgusunun siyasetteki merkezî konumuna yaptığı vurguyla farklı popülizm formlarını, yani üst-sınıf odaklı oligarşik popülizm, orta-sınıf odaklı liberal popülizm ve alt-sınıf odaklı demokratik popülizmin tümünü kapsamaktadır (Germani, 1978). Germani'nin tasnifinden de açıkça anlaşılacağı üzere, toplumun farklı kesimleri arasında kurulacak ittifaklar ve bu ittifaklarda ağırlık merkezinin hangi kesimden yana olacağı farklı popülizmleri mümkün kılar. Aynı zamanda, ikinci bir faktör olarak hangi siyasi ideoloji ya da söylemin belirleyici rol oynadığına bakarak farklı popülizm türlerinden (mesela sağ ve sol popülizm gibi) bahsetmek de mümkündür. Sınıf ve ideolojik faktörlere ek olarak siyaseten dışlayıcı ve kuşatıcı popülizmlerin üretimi de söz konusudur. Toplumun sadece belli ve dar bir kesimini merkeze alan dışlayıcı bir popülist siyasetin ortaya konması kadar toplumun tamamını ya da büyük çoğunluğunu kuşatma iddiası taşıyan bir popülist siyasetin üretimi de imkân dahilindedir. İkinci olarak, belli bir toplumsal bağlamda yapısal dönüşümleri incelemeyi mümkün kılacak analitik bir çerçeve sunmaktadır. Kurulu bir siyasi düzen elitist, çoğulcu ve popülist formda yapılandırılır ve kurumsallaşır. Üçüncü olarak, bir toplumsal düzenin otoriterlikten demokratik bir yapıya kavuşmasını açıklayacak analitik araçlar sunmaktadır. Modern demokratik siyasette yapısal dönüşümleri açıklayacak bir çerçeve sunmak önemlidir çünkü modern siyaset ideal olarak değişimin kurumsallaşması fikrini önceler. Modern-öncesi kadim siyaset ise istikrar ve düzenin devamının kurumsallaştırılmasını kendisine odak noktası yapar. Dördüncü olarak, günümüz siyasetinde çoğulculuğu merkeze alan ve bireylerin ya da grupların otonomisi ve farklılıklarının korunmasının önemine vurgu yapan liberal-demokrasi ile milli iradenin merkezî rolüne yaptığı vurguyla toplumun çoğul yapısını reddetmeden toplumsal birliğin önemini ön plana çıkaran popülist demokrasi anlayışları arasındaki gerilimi analiz etmemizi sağlamaktadır. Liberal-demokrasi ve popülist demokrasi günümüzün iki hâkim demokrasi anlayışını teşkil etmektedir (Mouffe, 1999). Son olarak, toplumsal talepleri reddederek toplumu siyaset dışı hale getiren elitizm ve çeşitli toplumsal talepler ve farklılıklar arasındaki belirlenim ilişkisini reddederek toplumu siyaset dışı hale getiren çoğulcu siyaset karşısında popülizm, toplumsal taleplerin ve bu talepler arasındaki belirlenim ilişkisini kabul ederek toplumun siyasal yapısını sahiplenmektedir. Tüm bunların

sonucunda popülizmin demokratik siyasete en sadık yaklaşımı sunduğunu söyleyebiliriz.

Elitizmden Popülizme Türk Siyaseti

Türk siyasi hayatı son dönemde ‘milli irade’ kavramının nerdeyse tüm siyasi aktörler tarafından benimsenmesine tanıklık etmektedir. Siyasi aktörler eylemlerini meşrulaştırmak için ya da diğer siyasi aktörleri zayıflatmak için milli irade kavramına başvurmaktadır. Oysa popülist siyasetin temelini oluşturan milli irade kavramı Cumhuriyet’in ilanından itibaren sadece siyasi yelpazenin tek bir tarafı tarafından ve daha çok stratejik olarak kullanılan bir kavram olagelmıştır. Başka bir ifadeyle, popülizm genellikle kurulu düzeni yerinden etmek için kullanılmıştır. Yeni düzenin inşası popülist temele oturtulsa da farklı dönemlerde gözlemlenen kolayca elitizme kayma eğilimi baş göstermiştir. Örneğin, milli egemenliğe dayalı yeni Türk devletini kuran Kemalist bürokratik-entelektüel elit padişahın otoritesine son vermek ve siyasi düzeni sekülerleştirmek için milli irade kavramını devreye sokmuştur (İnalçık, 2007). Devletin bir kurum olarak padişahın ve hanedanlığın (en azından kâğıt üzerinde) mülkü olma konumundan çıkarılması, iktidarın şahıslanmasına son verilmesi ya da genelleştirilmesi adına popülist siyaset devreye sokulmuştur (İnalçık, 1992). İttihat ve Terakki Hareketi’nin siyasete hâkim olduğu dönemin önemli siyasi söylemlerinden biri olan “halka doğru gitmek” daha ileri bir boyuta taşınmıştır (Toprak, 2013). Ancak Cumhuriyetin ilanı iktidarın genelleşmesiyle değil, Kemalist bürokratik-entelektüel elitin devlet iktidarını kendi tekeline almasıyla sonuçlanmıştır (Karpat, 1972a). Dolayısıyla, elitist bir siyaset çizgisine sahip Kemalist bürokratik-entelektüel elitin milli irade kavramıyla ilişkisi, siyasi çıktılara bakıldığında ilkesel olmaktan ziyade stratejik bir nitelik taşımıştır. Popülizmin en temel göstergelerinden birisi olan, siyasi iradenin kararlarını toplumsal talepleri gözeterek alması durumu yaşanmamış ve çoğu zaman Kemalist bürokratik-entelektüel elit topluma belli değer ve politikaları yukarıdan empoze etme yoluna gitmiştir (Mardin, 1981). Toplumun yabancı olduğu bir hakikate (modern Batı medeniyeti) olan bağlılığı ve bu hakikati pratiğe dökme konusundaki kararlılığı bakımından devrimci bir özellik gösteren Kemalist bürokratik-entelektüel elitin elinde popülizm, daha çok seçkinci ve otoriter bir siyaseti pekiştirmek için kullanılmıştır (Mardin, 1971; Özbudun, 1993). Özetle, Kemalist popülizmin bir yandan “halka gitmek” diğer yandan ise yeni rejimi “halka götürmek” ideallerinden mürekkep ikircikli bir yapıya sahip olduğu

söylenebilir (Bora & Canefe, 2002). Bu ikircikli yapı popülist siyaseti nötralize etme noktasına erişen, popülizmin en elitist formu olan oligarşik bir popülizmin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Karaömerlioğlu, 2001). Kemalist popülizmin bu ikircikli ve çelişkili yapısı, birçok popülist harekette gözlemlenen bir sorundan, toplumu aynı anda hem özne hem de nesne olarak ele almaya çalışmaktan kaynaklanmıştır. Ağırlık ikinci tarafa, yani halkı zamanla özne olmaktan nesne olarak görmeye kaydıkça popülizmden elitist siyaset formuna doğru yol alınmıştır.

1940'lı yıllarda ise işler tersine dönmüş, Kemalist bürokratik-entelektüel elit içerisinde liberal çizgiyi benimseyenler ile toplumsal çevrenin çıkarlarını temsil eden eşraftan oluşan ikinci grup, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içerisinde yaşadıkları dışlanmanın da etkisiyle, hâkim konumdaki devletçi ve merkezîyetçi gruptan ayrılmaya başlamıştır (Turan, 1985). 18. Yüzyıla kadar geri götürülebilecek eşraf-bürokrat çatışması etrafında şekillenen ayrışmada millî irade kavramı bu sefer daha liberal çizgiyi benimseyen ve ekonomik orta sınıfları temsil eden karşıt elit tarafından devletçi-merkezîyetçi Kemalist bürokratik-entelektüel elite karşı kullanılmıştır (İnalçık, 1977; Karpat, 2004). Demokrat Parti (DP) tarafından temsil edilen bu ikinci elit grup “Yeter, söz milletin” sloganıyla 1950’de iktidara gelmiştir. DP’nin millî iradeyle ilişkisi, tarihî olarak toplumsal çevreye olan ideolojik ve coğrafi yakınlığı nedeniyle Kemalist bürokratik-entelektüel elite oranla daha sahici bir özellik taşımıştır. Ancak orta-sınıfın çıkarlarını merkeze alan ve tarihî olarak merkez ile çevre arasında aracı işlevi gören toplumsal aktörlerin (eşraf) güdümünde bir siyasi parti olması nedeniyle DP’nin toplumsal çevreyle ilişkisi doğrudan değil dolaylı bir nitelik arz etmiştir. Ayrıca, Kemalist bürokratik-entelektüel elite gözlemlenen devlet iktidarıyla dolaylı ilişki kurma ve onu sahiplenme eğilimi zaman zaman DP’de de gözlemlenmiştir (Karpat, 1962). Bu durum popülizmin DP tarafından daha çok Kemalist bürokratik-entelektüel eliti zayıflatacak bir strateji olarak benimsenmesi sonucunu doğurmuştur. DP’yi oluşturan siyasi seçkinler ile rejimin bekçisi konumundaki devlet seçkinleri arasındaki çekişme devletçi-otoriter oligarşik popülizme karşı liberal-demokrat orta sınıf popülizminin mücadelesi olarak görüleceği gibi, popülist siyasetin motoru konumundaki alt toplumsal kesimleri oluşturan geniş halk kitlelerinin desteğinin bürokratik ve ekonomik orta sınıfların mücadelesinde araçsallaştırılması olarak da görülebilir (Sunar, 1985; Sunar, 1990). Nitekim DP’nin 1950’de iktidara gelmesinin hemen öncesinde İsmet İnönü’nün CHP’si ekonomik orta sınıfın meydan okuması karşısında alt toplumsal kesimlerle ittifak arayışları bağlamında bu toplumsal kesimlere

karşı yumuşama eğilimi göstermiştir. Aynı şekilde, eski CHP'li seçkinlerden müteşekkil ve bir orta-sınıf partisi olan DP'nin bürokratik oligarşiye ya da CHP içerisindeki eski rakiplerine karşı ittifak arayışı kapsamında alt toplumsal kesimlerin değer ve çıkarlarına seslenmesi de ikinci yaklaşımı, yani popülizmin daha çok stratejik olarak kullanılmasını doğrular niteliktedir. Şüphesiz, çevredeki alt toplumsal güçlerin tamamıyla siyasete hâkim olması CHP kadar DP'nin de arzu etmeyeceği bir durumdu. CHP'nin tepe noktasına kadar çıkmış ve Kemalist ideolojiye bağlı siyasi figürlerin, özellikle Celal Bayar'ın, birden fikir değiştirip rejimin kırmızı çizgilerine muhalif olması beklenemezdi.

DP, organize bir şekilde Kemalist bürokratik-entelektüel elitin iktidar zeminini zayıflatacak hamlelere girişmiştir. Bunun sonucunda Kemalist bürokratik-entelektüel elit büyük bir endişeye kapılmış ve “Atatürk devrimlerini korumak” iddiasıyla harekete geçerek askerî bir darbeyle iktidarı yeniden ele almıştır (Karpat, 1970). 1960 askerî darbesinin etkisiyle kapatılan DP taraftarları önce üç farklı siyasi partiye bölünmüş, ancak Adalet Partisi (AP) diğer partileri kısa bir zaman içerisinde bünyesine katarak muhalefeti birleştirmiş ve milli irade kavramı üzerinden Kemalist bürokratik-entelektüel elite yeniden yüklenmeye başlamıştır. AP 1965 ve 1969 genel seçim kampanyalarında Kemalist bürokratik-entelektüel elitin siyasi aparatı konumundaki CHP'ye karşı “egemenlik milletindir” sloganını kullanmayı tercih etmiştir. Elbette bunda tek-parti iktidarına karşı mücadeleye girişen DP geleneğinin yegâne varisi olduğunu seçmen kitlelerine gösterme çabasının varlığı da söz konusudur. AP, Kemalist bürokratik-entelektüel elit ile toplumsal çevre arasındaki ideolojik ve materyal çıkar ayrışmasını gündemde tutmaya çalışmıştır (Karpat, 1972b).

Buna karşı 1970'lerde CHP bir yandan 1965'te temelleri atılan “ortanın solu” siyasetiyle toplumsal çevreye yaklaşmaya girişmiş, diğer yandan da siyasi yasaklı DP yöneticilerini siyasete dâhil etme girişimleriyle AP yönetimini sıkıştırmaya çalışmıştır. 1972'de Bülent Ecevit'in CHP genel başkanlığına gelmesiyle parti devletçi elitizmden sol-milliyetçi bir renk taşıyan popülizme yaklaşmıştır (Erdoğan, 2007). Bu aynı zamanda CHP'nin Kemalist bürokratik-entelektüel elit ile arasına belli bir mesafe koyması anlamına gelmekteydi. Ancak ne CHP için Kemalist bürokratik-entelektüel elitten tamamıyla bağımsızlaşmak mümkündür ne de Kemalist bürokratik-entelektüel elit için devletçi elitizmden vazgeçmek bir seçenektir. 1980 darbesi sonrası Mustafa Kemal Atatürk'ün partisi CHP'nin de kapatılan partilerden biri olması

ve partinin genel başkanı Ecevit'in siyasi yasaklılar arasında yer alması bu popülist açılıma kesilen ceza olarak görülebilir. 1980 darbesi sonrası CHP içerisinde türeyen Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ve Demokratik Sol Parti (DSP)'nin de elitizm ile popülizm arasında benzer bir gel-git yaşadığını, dolayısıyla popülizmle ilkesel bir ilişki kurmak ile onu bir siyasi strateji görmek arasında ikileme düştüğünü de not etmeliyiz. Elbette CHP ve ondan türeyen partilerin oluşturduğu siyasi gelenekte elitizmin son keredede popülist savrulmaları bastırıldığını belirtmek gerekir. 28 Şubat sürecinde 1970'lerin hızlı halkçısı Ecevit'in takındığı devletçi ve elitist tavır bunu açıkça ortaya koymaktadır. Öte taraftan AP'nin popülizmle ilişkisi de DP'den farklı olmamıştır. Benzer sınıfsal nedenler ve Süleyman Demirel'in bürokratik merkez ile toplumsal çevre arasında denge arayışının bir ürünü olan abartılı pragmatizmi neticesinde popülizm AP siyasetinde stratejik bir araç olmanın ötesine geçememiştir. Öyle ki dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, halkın oylarıyla yönetime gelmiş bir partinin askeri darbe tehdidiyle iktidardan düşürülmesi ve kapatılmasıyla sonuçlanan 28 Şubat sürecinde milli iradeye karşı devletçi bir çizgiyi sahiplenerek siyasi kariyerini elitist bir siyasetçi olarak sonlandırmıştır.

1971 ve 1980'de Kemalist bürokratik-entelektüel elit artan şiddet olaylarının da etkisiyle yıpranan iktidarını yine Atatürk devrimlerini koruma iddiasıyla toparlamaya çalışmıştır. Mardin'in de belirttiği gibi toplumsal çevrede çatışmaları çözen mekanizmaların modernleşmeyle etkisini yitirmesi, ülkede ekonomik büyümenin eğitimin yaygınlaşmasıyla artan kariyer ve iş taleplerini karşılayacak noktadan uzak olması ve siyasi merkezi bir arada tutan Kemalist geleneksel-ideolojik yapıların çöküşü neticesinde gençler şiddete yönelmiştir (Mardin, 1978). Devletin toplum üzerindeki kontrolünü kaybetmesine Kemalist bürokratik-entelektüel elitin 1950'lerdeki duruma benzer şekilde ekonomik orta sınıf karşısında yıpranan konumu da eklenince askeri müdahale kaçınılmaz hale gelmiştir. Askerî ve sivil kanadıyla devlet bürokrasisi Türk-İslam sentezi üzerinden devlet ile toplum arasındaki kopukluğu yumuşatacak ideolojik düzenlemeler ve Cumhuriyet'in ilanından itibaren sürdürülen devletçi ekonomik sistemden vazgeçme kararı olarak bu yapısal sorunları gidermeye çalışmıştır (Heper, 2006).

1980'lerde bir yandan çoğulcu diğer yandan popülist siyasi çizgiye sahip siyasi aktörler yeniden Kemalist bürokratik-entelektüel elite baskı yapmaya başlamıştır. Anavatan Partisi (ANAP) elitizme karşı bir tavır alan bu popülist ve çoğulcu siyasi-toplumsal grupların siyasi temsilcisi ve çatısı olma görevini

yerine getirmiştir. ANAP da öncülleri DP ve AP gibi laik ve muhafazakâr kanadıyla orta sınıfın çıkarlarını merkeze alan ve milliyetçi ve muhafazakâr toplumsal çevreyi bu merkeze eklemeye çalışan bir siyaset izlemiştir (Bora & Erdoğan, 2003). Turgut Özal'ın "dört eğilim" formülasyonu bu çoğulcu ve içerisinde derin çelişkileri barındıran siyaset idealinin özetini vermiştir (Ergüder, 1991). Anavatan Partisi siyasetinde de popülizm stratejik ve ikincil bir unsur olmanın ötesine geçememiştir. Aynı dönemde Latin Amerika'da gözlemlenen popülizmin neo-liberal bir siyaset içerisinde tanımlanması, yani piyasanın beklentilerinin milletin taleplerinin önüne geçmesi ve ekonomik kalkınmanın ancak serbest piyasa ekonomisine bağlılıkla gerçekleşeceği iddiasının sıkça dillendirilmesi söz konusu olmuştur.

Ancak 1990'ların başından itibaren Kemalist bürokratik-entelektüel elit bir kez daha önceki yıllarda kendisini harekete geçiren benzer sınıfsal ve ideolojik endişelerle siyasete müdahale etmiştir. Devletin hem ekonomi ve hem de dinî ve etnik toplumsal gruplar üzerindeki kontrolünü kaybettiği bir siyasi sürece girilmesi, müdahaleleri kaçınılmaz kılmıştır. Fakat Avrupa Birliği üyelik süreci ve küresel düzeyde liberal ideolojik ortam nedeniyle geçmiş dönemlere nazaran daha dolaylı bir yol takip edildiğini de not etmek gerekir. Kemalist bürokratik-entelektüel elitin devlet iktidarını elinde tutmak kadar Türkiye'yi çağdaş Batılı bir devlet yapmak idealine de sahip olduğu da aşıkardır. Yukarıda da belirtildiği gibi Batı medeniyetinin evrenselliği son kertede Kemalist bürokratik-entelektüel elitin yegâne hakikati olmuştur. Kemalist siyasette milletin talepleri ve hakikati hep ikinci planda kalmıştır. Bu iki amaç arasındaki hassas dengenin muhafaza edilmesi ya da birbiriyle çelişmemesi Kemalist bürokratik-entelektüel elit için hayati önem taşımaktaydı (Gülalp, 1995). Neticede 1980-2000 yılları arasında siyaset, elitist, çoğulcu ve Milli Görüş Hareketi'nin ortaya koyduğu İslamcı popülist siyasi aktörlerin mücadelesine tanıklık etmiştir. Bu noktada mutlaka zikredilmesi gereken husus, geleneksel olarak Kemalist bürokratik-entelektüel elit içerisinde yer alan ya da birlikte hareket eden laik mahalle erkânından bazı birey ve grupların nesil farklılıklarının da etkisiyle devletçi ve elitist siyasetten liberal-çoğulcu bir siyasi çizgiye kaymalarındır. Elitist bir siyasetin amansız savunucusu olan Kemalist babaların bir kısmı çocuklarını çoğulcu siyasete kaptırmaktan kurtulamamıştır. Laik mahalle olarak tanımlanan toplumsal merkezde devletçi Kemalizm'in ideolojik etkisi düşüşe geçerken bireyci ve çoğulcu sol-liberal ideolojinin peyderpey daha etkin bir rol oynamaya başlaması söz konusu olmuştur (Erdoğan, 2009).

Devletçi ideolojinin düşüş yaşadığı 2000'li yıllarda popülist ve çoğulcu siyasi aktörlerin önemli bir kısmı ittifaka giderek Kemalist bürokratik-entelektüel elitizmi siyasi bir alternatif olmaktan çıkarmıştır (Hale & Özbudun, 2009). 2000'li yıllar Türk siyasi hayatında elitist siyasetin en derin krizine şahitlik etmiştir. Burada popülist bir siyasete yaslanan AK Parti ile Kemalist bürokratik-entelektüel elit arasında siyasetin meşruiyet zemininin ne olduğuna yönelik iktidar mücadelesi gözlemlenmektedir. Elitizmin hegemonya krizi, Kemalist bürokratik-entelektüel elitin devlet iktidarıyla kendisini özdeşleştirmesi (*l'état c'est moi*) durumunun ortadan kalkmasıyla Kemalist düzenin son bulmasını kapsamaktadır. Küresel ideolojik ortamın sunduğu avantajlı şartların ve artan orta sınıflaşmayla birlikte devletin toplum üzerindeki kontrolünü kaybetmesi ve bununla birlikte yükselişe geçen muhafazakâr orta sınıfın ülkedeki güç dengelerini değiştirmesi sonucu, Kemalist siyasetin dayanağı olan elitist siyasi zemin köklü bir meydan okumaya maruz kalmıştır. Çevreyi kuşatan popülist ve merkezde bürokratik tahakküme başkaldıran çoğulcu siyasi-toplumsal aktörler birlikte hareket ederek modern demokratik siyasetin en temel prensibi olan iktidar alanının ilkesel olarak boş olmasını hayata geçirmiştir. Böylece, Kemalist bürokratik-entelektüel elitin devlet iktidarı üzerinde tekel kurmasını mümkün kılan elitist siyaset zemini çökmüştür. Gerçekten de birçok farklı toplumsal talebi kendisinde toplayan AK Parti ile Kemalist bürokratik-entelektüel elit arasındaki siyasi mücadelenin özünü iktidarın meşruiyet zemini oluşturmuştur. Her ne kadar Kemalizm teoride altı ilkesinden birisi olan popülizmle milli iradeyi kendisine temel almış olsa da pratikte Kemalist dönem milli irade bağlamında demokrasinin bastırıldığı ya da kontrol altında tutulduğu oligarşik bir kurumsal yapılanma ortaya koymuştur. Kemalist bürokratik-entelektüel elit son tahlilde laik Cumhuriyetin kurucu gücü ve sahip olduğu aşkın devlet geleneğinin bir sonucu olarak kendi iradesini milli iradenin üstünde görmüş, siyasi topluluğa laik-milliyetçi bir bütünlük vermeye çalışmıştır (Tachau, 1984). Siyasi düzenle kendisini özdeşleştirerek ve laik-milliyetçi bütünlükle çelişen toplumsal çevrenin taleplerini göz ardı ederek siyasal olanı bastırma yoluna gitmiştir. Bu otoriter eğilim demokratik siyasetin yegâne prensibi olan iktidar alanının ilkesel olarak boş olması ve alternatif tanımlama girişimlerine ve sembolizasyonlara açık olmasını sürekli olarak ihlâl etmiştir.

Modern demokratik siyaset, iktidarın yanı sıra bilgi ve hukuk alanlarının da hiç kimseye ait olmadığı prensibi üzerine kuruludur. Kemalist bürokratik-entelektüel elit iktidarın yanında bilgi ve hukuku da kendi tekelinde tutmuştur. Özellikle bu durum hukuk alanında halen etkisini sürdürmektedir.

Türkiye’de popülizm ya da toplumsal talepleri merkeze alan milli irade zemininde bir anayasanın yapılamaması bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bunun karşısında AK Parti milli iradenin siyasi iktidarın meşruiyet zemini olduğu iddiasını ileri sürmüş ve muhafazakârlık çıpasında toplumsal talepleri bir bütünlüğe kavuşturarak alternatif bir siyasi düzen ortaya koymuştur (Duran, 2018). Bu dönemde milli irade siyaseti büyük oranda devlet iktidarının Kemalist içerikten boşaltılması hedefi etrafında şekillenmiştir. Bir iktidar bloğu ya da farklı toplumsal grupların siyasi ittifakı olarak AK Parti’nin siyasi gücü bu dönemde en geniş sınırlarına ulaşmış ve sonuç olarak Kemalist bürokratik-elitin hegemonyasına son vermiştir.

Devlet karşısında toplumun ve ekonominin iyice baskın hale geldiği 2010’lu yıllar ise öncelikle popülist siyaset ile çoğulcu siyasetin kışmasına sahne olmuş, ancak zamanla popülist siyaset ağır basarak tüm siyasi aktörleri belirleyen bir konuma yükselmiştir. Türk siyasi hayatı 2010 yılından sonra peyderpey karşıt iki popülizmin mücadelesince belirlenmeye başlamıştır. Muhafazakâr ve seküler söylemler etrafında üretilen siyasi özneler milli iradenin siyasetin meşruiyet zemini olduğunda uzlaşmakla kalmamış aynı zamanda devlet iktidarının sembolik olarak boş olduğu ya da kimseye ait olmadığı ilkesini benimsemişlerdir. Bu büyük siyasi uzlaşma modern demokratik siyasetin ülkedeki tek geçerli siyaset olduğunu ortaya koymaktadır. Bu, Türk siyasi hayatında elitist dönemin sona ermesini ve demokratik popülist dönemin başlangıcını işaret etmektedir. Milli iradenin ne arzu ettiği ya da milletin ne olduğu konusundaki görüş farklılığı etrafında şekillenen siyasi mücadele, popülist dönemin ayırt edici özelliğini oluşturmaktadır. Siyasi bütünlük alternatif sembolizasyonlara açılmıştır. İktidar alanının boşalmasıyla birlikte toplum ve siyaset muhafazakâr ve seküler kamplara ayrılmıştır. Muhafazakâr ve seküler siyasi özneler arasında devlet iktidarını ele geçirmek ve genelin çıkarını ve evrensel olanı temsil etmek etrafında şekillenen amansız bir hegemonya mücadelesi ortaya çıkmıştır. Günümüzde Türk siyasetinin temel soruları şu şekildedir: Milletin “gerçek” temsilcisi kimdir? Ve milletin “en doğru” tanımı nedir? Bu sorulara yönelik olarak Cumhur İttifakı muhafazakâr, Millet İttifakı ise seküler millet tanımının gerçek millet tanımı olduğunu ortaya koymaktadır. Elbette her iki ittifak da kararlı bir şekilde kendilerinin milletin gerçek temsilcisi olduğunu ileri sürmektedir.

Burada özellikle son 20 yılda seküler siyasette yaşanan dönüşüme ayrı bir parantez açmak gerekir. Yukarıda da tartışıldığı üzere seküler siyaset uzunca bir süre elitist bir formda kendisini göstermiştir. Devlet iktidarını

elinde tutan Kemalist bürokratik-entelektüel elit bu seküler siyaseti otoriter bir yolla hayata geçirmiştir. Ancak 1990'lardan itibaren eriyen iktidarın kaçınılmaz bir sonucu olarak seküler siyaset, elitist bir siyaset formundan uzaklaşarak popülist bir siyaset formunu peyderpey benimsemeye başlamıştır. 28 Şubat (1997) sürecinde “aydınlık için bir dakika karanlık” eylemleri, 2007’de Cumhuriyet mitingleri ve 2013’te Gezi olayları ve son yıllarda laik mahallede artan siyasi kitleleşme –mesela 2017’de Hayır kampanyası ve “Adalet yürüyüşü”– seküler popülizmin gelişim uğraklarını oluşturmaktadır (Tambar, 2009).

Sonuç

Günümüzde Türk siyaseti ilk defa iki rakip popülizmin kapışmasının iktidar ilişkilerini belirlediği bir mücadeleye sahne olmaktadır (Mahcupyan, 2017; Hanioglu, 2017b). Türk siyasi hayatı elit-içi bir iktidar mücadelesinden ve popülizmin stratejik olarak kullanıldığı bir siyasi dönemden rakip popülizmler arası bir iktidar mücadelesinin hâkim olduğu ve bunun spesifik siyasi yapılar ortaya çıkardığı bir döneme doğru yol almaktadır. Devlet bürokrasisi ve seçkinleri karşısında siyaset kurumunun alanı ülke tarihinde hiç olmadığı kadar genişlemiştir. Bunun sonucunda, devlet seçkinlerinin nüfuzu kırılırken siyasi seçkinler ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu durum bir elitizmden başka bir elitizme geçiş olarak görülmemelidir. Bunun temel sebebi, devlet seçkinlerinin aksine siyasi seçkinlerin toplumun desteğine olan bağımlılığıdır. Elitist siyasi yapıda toplum siyasetin nesnesi konumundayken, popülist dönemde siyasetin başat öznesi haline gelmiştir. Toplum siyasi seçkinleri milli iradeye ve taleplere verdiği değere bağlı olarak el üstünde tutabileceği gibi oyun dışı da bırakabilir. Popülizmin damgasını vurduğu bu yeni yapısal durumda bir yanda genel bir ifadeyle seküler popülizm, diğer yanda ise daha muhafazakâr popülizm yer almaktadır. Rakip popülizmler milli iradenin “gerçek” temsilcisi olma ve bir toplumsal bütünlük sunma noktalarında birbiriyle kıyasıya mücadele vermektedirler. Böylece, yaklaşık yüzyıllık iktidar mücadelesinin sonunda popülizm Türk siyasi hayatını belirleyen hegemonik siyaset formu olma yolunda hızla ilerlemektedir. Bu dönüşüm Türk siyasi hayatında köklü bir yapısal değişime işaret etmektedir.

Türk siyasi hayatında elitizme karşı geliştirilen politikalar uzunca bir süre tepkiyle karşılanmıştır. Öyle ki bu tepkiler sivil siyasetin askıya alındığı askerî ve bürokratik darbelerle kesintiye uğramaktan kurtulamamıştır. Toplumun buna tepkisiz kalması da burada ayrıca zikredilmelidir. Ancak

2000’li yıllardan itibaren bu elitist tavır toplum tarafından kabul görmemeye başlamıştır. Toplumun taleplerini göz ardı eden ve milli iradeye müdahale olarak görülen politikalar tepkiyle karşılanmaktadır. 2007’de Cumhurbaşkanlığı seçimlerine müdahale edilmesi ve 15 Temmuz 2016 askeri darbe girişimine karşı toplumun göstermiş olduğu mukavemet bunun göstergeleridir. Yeni bir elit grup olarak ortaya çıkan ve bir suç örgütüne (FETÖ) dönüşen Gülenistlerin kolayca tasfiye edilmesi buna işaret etmektedir. Milli iradeyi merkeze alan ve popülist bir kurumsallaşmayı imleyen başkanlık sisteminin toplumdan saygı değer bir destek görmesi boşuna değildir. Yine 31 Mart yerel seçimlerinin tekrarlanma kararının 23 Haziran’da ağır bir şekilde cezalandırılmasını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Toplum bunu önceki dönemlere has elitist bir tavır olarak görmüştür. Bu manzara bize ülkede köklü bir yapısal dönüşümün gerçekleştiğini göstermektedir. Milli iradeyle çelişen politikalar ve siyasi kararlar başarılı olmaktan uzaktır. Türkiye’de artık iktidara giden yol toplumsal taleplerin ciddiye alınması ve yukarıdan değer ve çıkar empoze edilmemesinden geçmektedir.

Bu noktadan sonra tüm siyasi aktörler toplumsal talepleri merkeze almak ve bu talepleri anlamlı bir bütünlüğe kavuşturmak zorundadır. Kemalist bürokratik-entelektüel elitin tasfiye edilmesi sonucu CHP’nin ve genel olarak laik toplumsal kesimin son dönemde zorunlu olarak yaşadığı popülist dönüşüm ve bunun ülkenin tek popülist siyasi aktörü ve hegemonik gücü konumundaki AK Parti’yi sıkıştırmaya başlaması bu yeni siyasi yapıyı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Türk siyasi hayatı iki popülist bloğun –seküler ve muhafazakâr siyasi özneler– iktidar mücadelesince belirlenmeye başlamıştır ve bu durumun uzun bir süre devam etmesi şaşkıncı olmayacaktır. Bu durumda yapılması gereken popülizmi reddetmek ya da geçici bir trend olarak görmek değil, onu en iyi şekilde anlayarak ülke siyasetini demokratik ilkeler çerçevesinde kurumsal bir yapıya kavuşturmanın yollarını aramaktır.

Kaynakça

- AKÇA, İsmet- BEKMEN, Ahmet ve ÖZDEN, Barış Alp. (2014). *Turkey Reframed: Constituting Neoliberal Hegemony*, Londra ve New York: Pluto Press.
- BELGE, Murat. (2018). *Siz İsterseniz & Popülizm Üzerine Yazılar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BERKES, Niyazi. (1998). *The Development of Secularism in Turkey*, Londra ve NewYork: Routledge.
- BORA, Taml ve CANEFE, Nergis. (2002). “Türkiye’de Popülist Milliyetçilik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, Ed. Taml Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.

- BORA, Taml ve ERDOĞAN, Necmi. (2003). "Muhafazakâr Popülizm", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Ed. Ahmet Çiğdem, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BUTLER, Judith, LACLAU, Ernesto ve ŽİZEK, Slavoj. (2000). *Contingency, Hegemony, Universality: Contemporary Dialogues on the Left*, Londra: Verso.
- COX, Robert W. (1996). "Gramsci, Hegemony, and International Relations: An Essay in Method (1983)", *Approaches to World Order*, Ed. Robert W. Cox, Cambridge: Cambridge University Press.
- DURAN, Burhanettin. (2018). "AK Parti'nin İdeolojik Dönüşümünün Kodları", *Kuruluşundan Bugüne AK Parti: Siyaset*, Ed. Nebi Miş ve Ali Aslan, İstanbul: SETA.
- ERDOĞAN, Necmi. (2007). "1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*, Ed. Murat Gültekinçil, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERDOĞAN, Necmi. (2009). "Neo-Kemalizm, Organik Bunalım ve Hegemonya", *Türkiye'de Modern Siyasi Düşünce: Kemalizm*, Ed. Ahmet İnel, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERGÜDER, Üstün. (1991). "The Motherland Party, 1983-1989", *Political Parties and Democracy in Turkey*, Ed. Metin Heper ve Jacob M. Landau, Londra ve New York: I. B. Tauris.
- GERMANİ, Gino. (1978). *Authoritarianism, Fascism and National Populism*, Transaction Books, New Brunswick, NJ.
- GLYNOS, Jason ve HOWARTH, David. (2007). *Logics of Critical Explanation in Social and Political Theory*, Londra ve New York: Routledge.
- GÜLALP, Haldun. (1995). "The Crisis of Westernization in Turkey: Islamism versus Nationalism", *Innovation*, Vol. 8, No. 2.
- HANİOĞLU, M. Şükrü. (2017a). "İki Türkiye" Nasıl Ayrıştı ve Kutuplaştı?", *Sabah* (30 Temmuz).
- HANİOĞLU, M. Şükrü. (2017b). "Bir Türkiye Nasıl Yaratılabilir?", *Sabah* (6 Ağustos).
- HABERMAS, Jürgen. (1998). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, Londra: Polity Press.
- HALE, William ve ÖZBUDUN, Ergun. (2009). *Islamism, Democracy and Liberalism in Turkey: The Case of the AKP*, Londra ve New York: Routledge.
- HEPER, Metin. (2000). "The Ottoman Legacy and Turkish Politics", *Journal of International Affairs*, Vol. 54, No. 1.
- HEPER, Metin. (2006). *Türkiye'de Devlet Geleneği*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- İNALCIK, Halil. (1964). "The Nature of Traditional Society", *Political Modernization in Japan and Turkey*, Ed. Robert E. Ward ve Dankwart A. Rustow, Princeton University Press, Princeton, NJ.
- İNALCIK, Halil. (1977). "Centralization and Decentralization in Ottoman Administration", *Studies in Eighteenth Century Islamic History*, Ed. Thomas Naff ve Roger Owen, Southern Illinois University Press, Carbondale ve Edwardsville.
- İNALCIK, Halil. (1992). "Comments on "Sultanism": Max Weber's Typification of the Ottoman Polity", *Princeton Papers in Near Eastern Studies*, No. 1.
- İNALCIK, Halil. (2007). *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- İNALCIK, Halil. (2018). *Şair ve Patron*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- İSLAMOĞLU, Huri ve KEYDER, Çağlar. (1977). "Agenda for Ottoman History", *Review*, Vol. 1, No. 1.

- KARAÖMERLİOĞLU, M. Asım. (2001). "Tek Parti Döneminde Halkçılık", *Türkiye'de Modern Siyasi Düşünce: Kemalizm*, Ed. Ahmet İnel, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARPAT, Kemal. (1962). "Recent Political Developments in Turkey and Their Social Background", *International Affairs*, Vol. 38. No. 3.
- KARPAT, Kemal. (1970). "The Military and Politics in Turkey, 1960- 64: A Socio-Cultural Analysis of a Revolution", *The American Historical Review*, Vol. 75, No. 6.
- KARPAT, Kemal. (1972a). "The Transformation of the Ottoman State, 1789- 1908", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 3, No. 3.
- KARPAT, Kemal. (1972b). "Political Developments in Turkey, 1950- 70", *Middle Eastern Studies*, Vol. 8, No. 3.
- KARPAT, Kemal. (2004). "The Evolution of the Turkish Political System and the Changing Meaning of Modernity, Secularism and Islam (1876-1945)", *Studies on Turkish Politics and Society*, Brill, Leiden.
- KEYDER, Çağlar. (1988). "Bureaucracy and Bourgeoisie: Reform and Revolution in the Age of Imperialism", *Review*, Vo. 11, No. 2.
- KEYDER, Çağlar. (1989). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- LACLAU, Ernesto ve MOUFFE, Chantal. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*, Londra: Verso.
- LACLAU, Ernesto. (2005a). "Populism: What's in a Name?", *Populism and the Mirror of Democracy*, Ed. Francisco Panizza, Londra ve New York: Verso.
- LACLAU, Ernesto. (2005b). *On Populist Reason*, Londra: Verso.
- LEFORT, Claude. (1986). *The Political Forms of Modern Society: Bureaucracy, Democracy, Totalitarianism*, Londra: Polity Press.
- LEFORT, Claude. (1988). *Democracy and Political Theory*, Londra: Polity Press.
- MAHCUPYAN, Etyen. (2017). "Türkiye Tek Toplum Olabilir mi?", *Karar* (25 Ağustos).
- MARCHART, Oliver. (2007). *Post-Foundational Political Thought*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- MARDİN, Şerif. (1966). "Opposition and Control in Turkey", *Government and Opposition*, Vol.1, No. 3.
- MARDİN, Şerif. (1969). "Power, Civil Society and Culture in the Ottoman Empire", *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 11, No. 3.
- MARDİN, Şerif. (1971). "Ideology and Revolution in the Turkish Revolution", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 2, No. 3.
- MARDİN, Şerif. (1973). "Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?", *Daedalus*, Vol. 102, No. 1.
- MARDİN, Şerif. (1978). "Youth and Violence in Turkey", *European Journal of Sociology*, Vol. 19, No. 2.
- MARDİN, Şerif. (1981). "Religion and Secularism in Turkey", *Atatürk: Founder of a Modern State*, Ed. Ali Kazancıgil ve Ergun Özbudun, Londra: C. Hurst & Company.
- MOUFFE, Chantal. (1999). "Deliberative Democracy or Agonistic Democracy?", *Social Research*, Vol. 66, No. 3.

- MOUFFE, Chantal. (2005). *On the Political*, Londra ve New York: Routledge.
- MOUFFE, Chantal. (2018). *For a Left Populism*, Londra: Verso.
- MUDDE, Cas ve KALTWASSER, Cristobal R.. (2017). *Populism: A Very Short Introduction*, New York: Oxford University Press.
- MÜLLER, Jan-Werner. (2016). *What is Populism?*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- ÖZBUDUN, Ergun. (1994). "State Elites and Democratic Political Culture", *Political Culture and Democracy in Developing Countries*, Ed. Larry J. Diamond, Lynne Rienner, Boulder, CO.
- RAWLS, John. (1971). *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- SUNAR, İlkay. (1985). "Demokrat Parti ve Popülizm", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 8, İstanbul: İletişim Yayınları.
- SUNAR, İlkay. (1990). "Populism and Patronage: The Demokrat Party and Its Legacy in Turkey", *Politics of Modern Turkey*, Ed. Ali Çarkoğlu ve William Hale, Cilt 1, Londra: Routledge.
- TACHAU, Frank. (1984). "The Political Culture of Kemalist Turkey", *Atatürk and the Modernization of Turkey*, Ed. Jacob M. Landau, Westview Press, Boulder, CO.
- TAMBAR, Kadir. (2009). "Secular Populism and the Semiotics of the Crowd in Turkey", *Political Culture*, Vol. 31, No. 3.
- TOPRAK, Zafer. (2013). *Türkiye'de Popülizm 1908- 1923*, İstanbul: Doğan Kitap.
- TUĞAL, Cihan. (2009). *Passive Revolution: Absorbing the Islamic Challenge to Capitalism*, Stanford University Press, California, CA.
- TURAN, İlter. (1984). "Continuity and Change in Turkish Bureaucracy: The Kemalist Period and After", *Atatürk and the Modernization of Turkey*, Ed. Jacob M. Landau, Westview Press, Boulder, CO.